

Pane vyšetřovateli, já bych vám půjčil knížku

Rozhovor s Alexandrem Klimentem o „nepojmenovaných“, vnitřní emigraci, Chartě 77 a o tom, co člověku dá hodinový rozhovor s hodným a zlym fízlem

JAN ŠÍCHA

Pane Klimente, v šedesátých letech jste pro určitý segment československé společnosti používal název „nepojmenovaní“. Kdo jsou nepojmenovaní?

Nepojmenovanými jsem nazýval ty, kdo nebyli členy komunistické strany. Tedy většinou společnost, která se musela přizpůsobit. Každý dělal, co mohl. Z této neurčitosti v osvětleném jaru roku 1968 vznikaly společnosti, které se už pojmenovávaly, jako K 231, KAN nebo nábožensky myslící společenství, která zakládala své platformy. Řekl bych, že dnes je společnost totálně nepojmenovaná. Ve všech směrech. Od voňavky až po architekturu. Ale i v současnosti jsou nepojmenovaní a ti mě nadále zajímají.

Vy sám jste v šedesátých letech byl čím dál více pojmenovaný. Byl jste docela hvězda. Nikdy jste nepsal moc tlusté knihy ani jste jich nevydával hodně. Jak se blížil osmašedesátý rok, měl jste našlápnuto k tomu, že by z vás mohla být docela velká literární a televizní značka.

Dá se říci, že kdyby nepřijely tanky, věnoval bych se literatuře, filmu a divadlu. Někteří o mně psali, že spisovatel, který má za sebou pár povídek, nám nebude nic vykládat. Jiní říkali, že ten Kliment není straník, ale myslí hodně levě, s Marxem to má trochu divně, myslí metafyzicky, ale není náboženský, z evangelické církve vystoupil, když mu bylo dvaadvacet let, tak kdo to vlastně je? Měl jsem své místo v intelektuální společnosti. Jestli značku, to nevím. Účastnil jsem

se literárního života, v jedné ze skupin. V šedesátých letech se utvářely skupiny, které pak měly vliv. Bylo jich víc, prolínaly se. Kolem Jana Patočky byla jedna skupina, kolem Václava Havla nebo Ladislava Hejdánka, kolem Radima Palouše, Adrieny Šimotové, Věry a Vladimíra Janouškovičů či akademika Otto Wichterleho a dalších. Lidé měli potřebu začít se pojmenovávat.

Kdyby nás nepřejely tanky, bývalo by se to vyvinulo v občanskou společnost, kde by si vzájemně konkurovaly občanské skupiny a politické strany. V *Literárních* byla jednou taková stručná anketa: s kým, proč a kam. Říkal jsem, že když nás nezačnou zavírat, nezavedou cenzuru a nepřejedou nás tanky, budeme lepší Jugoslávie. Z té potom vznikne jakýsi následný stát masarykovské republiky. Patočka říkával, že pak bude třeba dvou generací na to, aby se upevnil. Dopadlo to opačně. Nejdříve nás přejely tanky, pak začali zavírat a nakonec zavedli cenzuru.

Do které skupiny jste patřil vy?

Do jedné takové společnosti nepojmenovaných. Scházeli jsme se nedaleko železničního mostu v Praze. Ivan Klíma, Karel Kosík, Ludvík Vaculík a já, občas přicházeli Jan Trefulka a Milan Uhde z Brna. Od května 1968 jsem patřil do skupiny, která si dala jméno. Říkali jsme si Kruh nezávislých spisovatelů. Patřila tam řada spisovatelů, kteří nebyli komunisté. Byli jsme členy Československého svazu spisovatelů, kde se proti sobě vyhraňovali skupiny straníků a ne-

straníků. Zvláštní případ byli kritičtí, myslící straníci. Pár jich bylo, jako Vaculík, ze strany vyloučeno ještě před rokem 1968. S námi nestraníky velmi sympatizoval Trefulka, kterého také později ze strany vyhodili.

Prostě jsme se scházeli a navzájem inspirovali. Po roce 1968 část lidí emigrovala a z mnoha skupin zbyly jen dvě. Ti, kdo se přizpůsobili, a ti, kdo se nepřizpůsobili. Společnost se velmi změnila.

Z dnešního pohledu je téměř záviděníhodné, kolik jste na sebe měli času a že bylo možné uživit se psaním...

Obojí bylo složitější. Ale je pravda, že jsme jako spisovatelé, intelektuálové i vědci byli solidární. Dovnitř i navenek. Lidé se scházeli, informovali se o možnostech práce, později si pomáhali, když někdo byl zavřený. Malé skupiny si zůstávaly po léta věrné. Před Chartou a po roce 1968 už bylo zvykem scházet se v bytech. Rok 1968 byl zvláštní tím, že schůzky, které existovaly předtím i potom, se zvětšily co do počtu členů, dostávaly oficiální charakter a ovlivňovaly i ten ústřední výbor strany. Ale třeba také akademii věd nebo církve. Existovala tu vytrvalá společenství, někdy od padesátých let. Dalo se k nim vrátit, po krátkém čase, kdy bylo možné se pojmenovávat a věnovat politice. Myslím, že bez těchto malých skupin by Charta 77 nikdy nevznikla.

Věřil jste po 21. srpnu 1968, že by se z reformního kurzu dalo něco zachránit?

Foto: Lukáš Kliment

Ne. Jedinou otázkou bylo, jak rychle to půjde. Věděl jsem, že jsme opět gubernií, ale horší. Z vysokých míst zmizeli komunisté, se kterými se dalo mluvit. Jako nestraník jsem byl kolem roku 1968 na radě ministerstev. Seděly tam i různé potvory, ale Svaz československých spisovatelů měl svou váhu a občas se chtěli i potřebovali domluvit. Nedělal jsem si po srpnu 1968 žádné iluze. Palachův pohřeb pro mě byla demonstrace zničené čes-

ké inteligence. To nebyl hrdý pohřeb. Bylo to rekviem. S hlubokou úctou k Palachovi musím říct, že pro mě nebyl národním hrdinou. Jeho čin jsem vnímal a vnímám jako marnou a osobně chybnou obět.

Vaše texty se tváří, jako by ke svému vzniku potřebovaly tvůrčí ticho, ze kterého se vytváří drobnohledná kresba. Ticho a prostor ke čtení knih jste mohli mít v emi-

■ ALEXANDR KLIMENT

(nar. 31. 1. 1929 v Turnově), český spisovatel, dramatik a scenárista. Jeho otec Alexandr Ivanovič Klimentiev vstoupil do československých legií a s nimi přišel do Československa, kde se stal brusičem drahých kamenů. Jeho syn Alexandr v roce 1948 maturoval na reálném gymnáziu v Praze. Rok studoval na Filozofické fakultě UK filozofii a hudební vědu, poté přešel na Akademii múzických umění, kde se věnoval divadelní dramaturgii.

Před nástupem na vojnu se učil zámečnickem ve vagonce Tatra. Po návratu z vojenské služby působil jako nakladatelský redaktor, filmový dramaturg a novinář. Od roku 1970 nesměl téměř dvacet let z politických důvodů pracovat ve svém oboru ani publikovat. Vystřídal různá zaměstnání jako noční vrátný, řidič sanitky aj. Byl jedním z prvních signatářů Charty 77. Od roku 1989 se Alexandr Kliment věnuje výhradně literární tvorbě. Jeho dílo zahrnuje poezii, prózu, drama a filmové scénáře.

graci, ne doma, kde jste žil dvacet let pod tlakem režimu. Proč jste neodešel?

Když přijely tanky, věděl jsem, že odejdu do ústraní. O emigraci jsem naposledy uvažoval v roce 1969, kdy jsem byl ve Frankfurtu, a to zrovna v době, kdy se uzavřely hranice. Mluvil jsem tam s Pavlem Tigridem. Měl jsem na Západě dost přátel a s cizími jazyky nemám problém. „Ty se vracíš?“ ptali se mě ve Frankfurtu přátelé, kteří by bývali byli schopni opatřit mi stipendium. Ve Frankfurtu jsem byl ještě se služebním pasem, o který bylo možné zažádat přes svaz spisovatelů, aby nebylo nutné pokaždé vyřizovat výjezdní doložku. Bylo jasné, že tato doba definitivně skončila.

Letadlo do Frankfurtu odlétalo ve tři čtvrtě na dvanáct, po dvanácté hodině už by mě nikam nepustili. Raději neuvažuji o tom, zda rozhodnutí zůstat bylo správné. Odešel jsem do vnitřní emigrace, jak se tomu říkalo. Chartu 77 jsem podepsal jako jeden z prvních a byl jsem aktivní v jejích skupinách. Ale jinak to bylo dvacet let vnitřní emigrace.

Chyběl vám kontakt s publikem?

Když to přirovnám k hudbě, nejsem orchestr, ale komorní těleso. Takže kontakt s publikem jsem moc neměl ani před rokem 1968. Klíma má sedmatřicet románů, já mám dva. Po roce 1968 se ode mě distancovali dva nebo tři lidé, kteří měli strach, ale jinak se pro mě, co se publika týče, toho tolik nezměnilo. Možnost oficiálně pracovat se samozřejmě změnila úplně. Věděl jsem, že žiju v okupaci, v nesvobodě, že to skončí, ale nevím kdy. Měl jsem dvě děti a sám celoživotní diletant jsem jako svůj životní úkol pojímal, že moje děti vystudují vysokou školu. Nakonec se mi podařilo dostat děti na gymnázium i na vysokou školu. Lukáš musel být rok kulisákem, dva roky pracoval v nemocnici, pak se dostal na akademii. Šéf katedry byl sice komunista, ale věděl své. Tak to bylo často: pomohli lidé, kteří nemuseli. Syna Petra, také v sedmdesátých letech, před Chartou, dvakrát odmítli, ale pak mohl studovat dálkově.

Kde jste pracoval?

Dokud jsem měl peníze, byl jsem takzvaně na volné noze. Pak si na mě došlápli a sebrali mi občanský průkaz. V roce 1971. Povolali mě k výslechu, že jsem příživník. Chtěli po mně doklad. Měl jsem neplatný pas, velmi starý. Ten služební vydaný zásluhou Svazu spisovatelů jsem musel odevzdat. Ptali se, čím se živím, a řekli mi, že příživníci se zavírají. „Jsem spisovatel,“ tvrdil jsem jim. „To je také zaměstnání, nemyslíte?“ Fízl na to: „No, podle toho, co píšete.“

Byl to takový strejce, výslech se konal na komisařství naproti smíchovskému nádraží. „Pane vyšetřovateli, já bych vám půjčil knížku, přečetl byste si ji?“ On na to: „To já vám řeknu upřímně, na to nemám čas, ale přineste mi alespoň jednu ukázat. Když přineste ukázat tři, budu ještě raději. Přijďte tehdy a tehdy.“ Ani mi neposlal obsílku. Přišel jsem, přinesl jsem čtyři knížky, ukazoval, že tato je pro děti, toto je románek, toto je moje první knížka, za kterou jsem byl kritizován. „A proč?“ ptal se komisař.

„Protože je o mladém dělnickém manželství a on má milenkou. Kritizovali, že má budovat socialismus, a ne mít osobní problémy.“

Za tři neděle jsem dostal obsílku. Dostavil jsem se a tento muž mi podával občanský průkaz: „Máte tam napsáno svobodné povolání. Jste krytej. Na shledanou.“ – „Na shledanou, pane vyšetřovateli.“ – „Neříkejte mi pane vyšetřovateli, víte, jak se jmenuju.“ Věděl jsem, jak se jmenuje, protože naše setkání mělo předeheru. V roce 1970, když to začínalo být problematické, jsem potřeboval být zaměstnaný. Docházely mi peníze. Myslím, že v tom měli prsty fízlové, protože ke mně domů přišla paní ředitelka hotelu Praga na Smíchově a řekla, že by potřebovali nočního vrátného. „Tak to já беру.“ – „Přijďte zítra, zaučovat se nemusíte.“

Jednou jsem tak měl službu do rána. (Každé ráno přišel fízl. Musel jsem ukázat, kdo se ubytoval během noci.) Venku lilo. Přišel naprosto zmoklý pán. Kapalo z něj, smrkal, neměl už kapesník. „Pane šéf, tady si to prohlídněte, ten kabát já vám vytřepu, dám vám ho tady na dveře, on trochu uschne. Uvařím vám horký čaj. Tady máte papírové kapesníčky, mám je ze Západu.“ Odpočinul si, dal si čaj, vysmrkal se do kapesníčku, co u nás tehdy ještě nebyly. Byl to ten strejce, kterého jsem pak potkal na komisařství.

Jak dlouho jste v hotelu zůstal?

Jako vrátný jsem se živil, dokud mi nevyšla knížka ve Švýcarsku, v roce 1972. Poslali mi velký honorář. Tak jsem v hotelu podal výpověď. Udělal jsem tam velkou kariéru. Z nočního vrátného jsem se stal denním recepčním. Děti chodily okolo do školy a říkaly: „Pane recepční, dejte nám snídaní.“ Když žena celou noc malovala, nedostali ji doma. Šel jsem do kuchyně a povídám: „Pane vrchní, jedno teplé mléko, dvě housky, máslo, kousek sýra.“ Stalo se to jednou za čas, ale odpověď byla „Samozřejmě, šéfe“, což znovu ukazuje, jakou jsem udělal kariéru. Když jsem dával výpověď, vedoucí recepcie se divila. „Vy na

volné noze, navíc neoficiální, co budete dělat?“ Už se tehdy začínalo říkat disident. Řekl jsem, že na rok mám peníze a pak se uvidí. Ten rok využiju. Sedl jsem si doma a psal. Udělal jsem ale tenkrát chybu, že jsem koupil chalupu na Kleti u Českého Krumlova. Měl jsem zůstat v Praze a neztrácet peníze a síly třeba výměnou střechy. Byl jsem tam pětadvacet let, s dvěma fízly dole pod kopcem. Jeden byl primář psychiatrické léčebny. Pustil mě do archivu, což pro mě jako pro spisovatele bylo moc zajímavé. Druhý byl zedník, prý, který mi chalupu opravoval.

Uživily vás tedy honoráře ze zahraničí?

S penězi ze zahraničí to nebylo vždy jednoduché. Valuty jsem si samozřejmě nenechával, to bylo trestné. Do týdne bylo nařízeno odevzdat peníze v Tuzexu. Tam jsem dostal razítko. S těmito razítky jsem chodil platit daně. Do agentury, kde lidé na volné noze platili daně. Jednou jsem tam přišel a řekli mi, že je ode mě nebudou přijímat. „Jak to? Na to je přeci zákon?“ Ředitelka agentury řekla: „Vysvětlovat si to snad nemusíme, ne?“ Fízlové mne pak zas povolali jako příživníka. Řekl jsem, že mám volné povolání. Byla to taková jejich záloha, aby mě mohli zavřít, když budou chtít.

Vydával jsem na Západě další knížky. Moje kniha *Marie* vyšla dokonce načtená jako disk i pro slepé lidi. Vydržel jsem tak až do nástupu Gorbačova. Pamatuji si to přesně, protože jsem pak nastoupil jako korektor a můj první text ke korektuře byl projev Gorbačova o perestrojce. V té době už o texty disidentů z Československa na Západě nebyl takový zájem. Četli se tam disidenti z Jižní Ameriky a Západ se zajímal o dění v Sovětském svazu.

Korektorem jsem se stal tak, že jsem potkal Luboše Dobrovského s kýblem a se smetákem. Vyprávěl, že ho zrovna obviňují, že neumyl výlohy v drogerii, které ve skutečnosti umyl. Ptal se, co dělám v Dejvicích. „Sháním zaměstnání.“ – „To je jednoduché,

Čtení ze hry Pavla Landovského v bytě Pavla Kohouta na Hradčanech. Zleva Ludvík Vaculík, Jelena Mašínová, Alexandr Kliment, Zdeněk Urbánek, Pavel Landovský.
Foto: Pavel Škácha

máš tužku?“ Dal mi telefonní číslo do korektorny, kde jsem měl mluvit s panem Josefem Jedličkou. Byl to starý katolický intelektuál. Mohl jsem nastoupit už za týden.

Chartu 77 jste podepsal jako jeden z prvních...

Ano, věděl jsem, že se chystá. Patřil jsem k úzké skupině „hlavních nepřátel režimu“, takže jsem byl u přípravných diskusí. Princip Charty byl, ať tzv. platné zákony skutečně platí pro každého. Navázat Chartu na Helsinský proces byl myslím nápad Ladislava Hejdánka. Bylo jasné, že má vzniknout nějaká iniciativa, ale bylo třeba spojit ji s nějakým politickým pohybem. S nápadem, aby vznikla nějaká občanská iniciativa, přišel Václav Havel, ale politický směr jí dal Ladislav Hejdánek. Pavel Kohout pak výsledek diskusí dostal do podoby textu.

V každé skupině, která tehdy existovala, se diskutovalo o potřebě založit nějakou občanskou iniciativu. Charta tedy nevznikla najednou nebo náhodou. Ve skupinách se nejdříve mluvilo o drbech, pak o tom, koho zavřeli nebo vyslyšali. Hned potom přišla řeč na občanskou iniciativu, která by nám dala jméno a kvůli níž by se o nás více vědělo.

Diskutovali jsme tehdy i o dalších věcech, které by mohly být vidět doma i venku. Třeba o vydání Seifertovy knížky v pevné vazbě, s pěknými ilustracemi. Knižka nakonec vyšla ve dvou stech výtiscích. Fízlové se ji báli zabavovat, protože to přeci jen byl Jaroslav Seifert.

Nebo vznikla iniciativa, kdy se každý týden napsal fejeton, zodeslal v deseti kopiích s tím, že příjemci pořídí deset dalších. Nás autory nesebrali, ale zavřeli jednu ženu z Moravy za opisování.

Kolik času uběhlo od vašeho podpisu Charty 77 k prvnímu výsledku?

Asi čtrnáct dní.

Kde jste ji podepisoval?

Doma, přinesl ji Pavel Kohout. Řekl, že vznikla Charta, já odpověděl, že vím, že vzniká. „Nechceš to podepsat?“ – „Chci, ale nejdříve si to přečtu.“ Charta v rámci takzvané legality formulovala to, o čem se diskutovalo od roku 1949. Politicky z mého pohledu šlo o návrat k politické atmosféře první republiky.

Připadal vám text Charty jako zajímavé čtení?

Připadalo mi to jako zajímavé čtení, ale byl jsem jedním z mála chartistů s určitou distancí, přestože jsem se života Charty velmi účastnil. Nejsem angažovaný politik. Jsem angažovaný člověk, případně spisovatel.

Už v textu Charty jsem cítil, že se zde mísí politická ambice a humanistický apel vůči společnosti. Po nástupu Gorbačova se chartisté podle mého názoru začali orientovat na politickou změnu. Distanci jsem tehdy cítil silněji než na začátku, přestože jsem to samozřejmě nedal veřejně najevo. Šlo mi o humanizaci společnosti, ne o převzetí moci. Jsem proti institucím. Václav Havel byl jedním z mála proroků, proto si ho vážím jako Havlíčka, Masaryka nebo Patočky, jako politik šel vědomě proti politickým institucím.

O skupině The Plastic People of the Universe jste tenkrát slyšel? Soud s nimi bývá považován za poslední impuls k Chartě.

Samozřejmě, že slyšel. Byli mi velice sympatičtí. Znal jsem je z Hrádečku. Byli originální. I v politických názorech. Nebyly to politické názory ve smyslu Hejdánka, Havla nebo Václava Černého. Jejich názory byly kvalifikované, opřené o teorii, zkušenost a studium, o znalost dějin. Plastic People byli dobří, spravedliví, zapálení pro pravdu. Jako umělci vyváděli ledacos, což je normální, o jejich hudbu jsem se ale nezajímal.

Jaké místo a jakou práci jste si v Chartě 77 našel?

Rozšiřoval jsem text Charty, aby se o ní vědělo. Když o ní věděl stát a pronásledoval kvůli ní lidi, měli o ní vědět všichni. Především dělníci. Šel jsem za člověkem, který pracoval v ČKD. Byl jsem jedním z těch, kdo udržovali spojení Charty 77 se Západem. Některé dokumenty jsem pomáhal dostat do zahraničí. Vysvětloval jsem a popularizoval Chartu. Dostával jsem o ní informace, jezdil kvůli setkáním s chartisty do Prahy. Dá se říci, že jsem někdy do roku 1985 velmi aktivně žil Chartou 77.

Obcházel jsem s prohlášením Charty různé, i slavné, lidi. Řekli jsme si, že Chartu předložíme také spisovatelům, kteří souhlasili se vstupem vojsk. Rozdělili jsme si, kdo za kým půjde. Byl jsem třeba za Janem Pilařem. Slušně mi ukázal dveře. Ivan

Skála mě doslova vyhodil, skoro za límeček. Jaroslav Dietl řekl, že je to vynikající text, se kterým souhlasí do slova a do písmene. „Ale chápejte. Mé postavení. Jestli to podepíšu nebo nepodepíšu, si nejsem jistý, musím se poradit s manželkou.“ To ještě nebyl rozvedený. Jeho paní jsem znal, vynikající osobnost. Dietl byl mistr zkratky a dialogu. Když jsem za ním přišel s Chartou, nebyl to mistr zkratky. Dialog s manželkou mu trval dosti dlouho. Když pak sešel za mnou dolů, řekl mi: „Pane Klimente, já to nepodepíšu.“ Řekl jsem, že ho chápu.

Navštívil jsem také Viléma Závadu. Laskavý pán, vynikající básník. Byl národním umělcem. Ten titul dostal za sbírku pěkných variací na národní poezii *Polní kvítí*. Psal také moderní básně na úrovni Seiferta. Škoda, že je Závada pozapomenutý. Pozval mě dál, věděl už, proč za ním jdu. Uvažil mi kafe. Chartu jsem vytáhl během dvaceti minut. „Pane Klimente, já vím, o co se jedná. Ale jako národní umělec a ve svém postavení, i rodinném, to prostě podepsat nemůžu. Nedá se nic dělat, je to morální kompromis. Dělán ho se vši odpovědností.“ Dále jsme se asi hodinu bavili o literatuře. Neloučil se se mnou ve dveřích. Doprovodil mne za vrátka své zahrady. Rozhlédl se, naklonil se ke mně a povídá: „Prosím vás, oni už to vědí, že s tím chodíte, vědí, že to povežete na Národní shromáždění. Dejte si pozor.“

Byl jsem za spisovatelkou, která psala za první republiky. Navštívili jsme ji s Kosíkem. Přečetla si text Charty, vyhrklý jí do očí slzy. Sedla si ke stolu, vzala do ruky pero, namočila ho do inkoustu. „Tohle přeci musím podepsat.“ Oslovovali jsme se křestním jménem. „Vy pláčete, rozmyslete si to.“ Dvě hodiny jsme diskutovali. Nakonec řekla, že z hlediska mravního je to samozřejmé. Z hlediska praktického by to podepsat asi neměla. „Musím tu existovat.“ Řekla naplno, že má služku a vilu. Naznačila, abych jí poradil. Nabídl jsem, že přijdu za týden, ať se rozmyslí. Rozmyslela se ale na místě, že nepodepíše.

Pak byli lidé jako profesor Václav Černý, kteří řekli: „Samozřejmě, to

už se mělo napsat dávno.“ A Chartu podepsali.

V Chartě mě vždy zajímalo, kdo bude mluvčím, protože mluvčí ovlivňovali, jak budou vypadat dokumenty. Vždy se podařilo zvolit dobré mluvčí na správné místo. Dokumenty Charty měly, myslím, světový význam a bylo dobře, že o nich psaly světové deníky.

Společnost, která byla nekomunistická a protirežimní, byla velmi diferencovaná a složitá. Většina lidí byla nešťastná a otrávená. Fízlové byli za normalizace rafinovanější než před rokem 1968. Máš milenku, půjdeme na tebe přes milenku. Dostáváš stipendium z Německa, půjdeme na tebe přes Německo. A našli si v Německu fízla. To se samozřejmě projevovalo i na vztahu lidí k Chartě.

Vy sám jste nechtěl být mluvčím Charty 77?

To mě vůbec nenapadlo. Kdyby to někdo navrhl, vím, kteří lidé by byli zásadně proti. Jména neřeknu, ale bylo pár těch, kdo mě neměli rádi. Byl jsem moc upřímný, ale jen mezi čtyřma očima. Říkalo se, že s Klimentem nemá cenu chodit do kavárny dřív, než se začne o tom důležitém. Nedrbe.

Přel jsem se s lidmi na rovinu. Třeba s panem profesorem Černým. Řekl jsem mu, že za konec filozofie považuji Sókratovu smrt, že do té doby se vymyslelo vše podstatné, pak už začíná věda. „Je to blbej názor, Sókrates filozofii předjímá, začíná Platónem, ale nechte si blbej názor, když je váš. A už jděte,“ řekl mi na to. Neshodovali jsme se také v názorech třeba na disidentské hnutí v zahraničí, hlavně v Rusku. Jako syn ruského emigranta jsem tomu trochu rozuměl. Ale i když jsem s některými věcmi, i v dokumentech Charty, nesoúhlasil, byl jsem naprosto solidární, nic jsem neříkal navenek. Ani přátelům ze Západu, kteří sem jezdili. O svých kritických bodech mluvím teď poprvé, protože už uplynul dostatečný čas.

Vaše žena coby „manželka chartisty“ vystavovala v zahraničí. Jak se něco takového mohlo podařit?

Bylo to složité. Moje žena Jiřina Char-tu četla, ale nepodepsala. Moc jsme se o tom nebavili, řekla o tom jen pár vět, ve smyslu, že některé signatáře zná až moc dobře. Byl tam osobní prvek. Měla poslední samostatnou výstavu v roce 1967 v Mladé frontě. Byla žačkou Františka Muziky, její obrazy se docela prodávaly, i do zahraničí. V sedmdesátých letech byla ředitelkou Díla komunistka, která s námi sympatizovala. Prosadila, že moje žena směla vystavovat obrazy v prodejnách Dílo.

Znal jsem na Západě lidi, kteří se nabídli, že uspořádají výstavu ve Švýcarsku. Musel se udělat návrh a jít s ním na Artcentrum. Jeho ředitelka řekla, že se o zájmu o výstavu poradí, ať Jiřina přijde za čtrnáct dní. Poradili se, slíbili, že výstavu vyvezou, paní Klimentová nepojede na vernisáž, pojede zástupkyně Artcentra. S fyzlem samozřejmě. Ovšemže na vernisáž Jiřina nejela kvůli mně. Měli jsme takzvanou Juntu, bylo nás pět, vydávali jsme fejetony. Schůzky se občas konaly u nás doma, někdy přišel Havel, sám, občas Vaculík s Madlou, někdy Klíma se ženou. Jinak ale Jiřina s studentským prostředím nepřišla do styku, což určitě věděli.

Výstava ve Švýcarsku se skoro celá prodala. Ředitelka Artcentra určitě dostala čárku, protože valuty se hodily. Vystavovala tak řada lidí, kteří měli doma problémy. Takže přišla další výstava, kam žena zase nesměla jet. U třetí výstavy jí řekli, že kdyby se s panem Klimentem rozvedla, na vernisáž by jela. „Máte otevřené dveře, jste žádaná na Západě.“ Nakonec Jiřinu na jednu výstavu pustili i bez rozvodu. Pak se obrazy prodávaly u nás doma, kam přijížděli lidé se *Svědectvím* a dalšími publikacemi, s penězi pro někoho dalšího a tak. Při návštěvě si koupili obraz. S penězi jsme zas šli do Tuzexu a na vývoz obrazu se musela opatřit spousta razítek.

Když se ohlédnete zpět, udržel jste si vnitřní svobodu. Ale váš život

se vyvíjel úplně jinak, než kdyby nepřijely tanky.

Řekl bych, a možná to bude znít nafoukaně, že jsem si udržel úplnou svobodu. Udělal jsem dvakrát kompromis, což jsem si hned vyčítal. Šel jsem s fyzly do kavárny. Poslali mi pozvání na služebnu, na výslech. Pak řekl hodný fyzl: „Podívejte se, já vím, že je vám to tu takové nepřijemné, upřímně řečeno, nám také. Pojďme se sejít v kavárně. Věděl, že někteří moji kamarádi chodí s fyzly dokonce i na výlety. Mluví s nimi, ale ne proto, že by něco prozradili nebo udávali, ale protože si myslí, že to trochu zlidší. Někde se to zlidšilo, někde se to zhoršilo. Doba byla komplikovaná. Ne černobílá.

Poprvé jsme s fyzly šli do restaurace u Pavláku (nám. I. P. Pavlova v Praze – pozn. red.), podruhé do vinárny Valdek. To byly moje dva kompromisy. Mysleli si podruhé, že by šlo jednat o nějaké dohodě. Alespoň jsem to tak cítil. Překvapeně jsem jim navrhl: „Pánové, víte co, dohodněme se. Vždyť je to jednoduché. Vždy jsme tu přeci žili v demokratické zemi. Od císaře pána. Vy mi dáte kancelář v Mladé frontě s šikovnou sekretářkou, navrhnou vám dvě, vy si jednu vyberete. Vydáte všechny moje knížky, každý rok dvě. A já vám budu předem referovat o edičním plánu Mladé fronty a budu tam prosazovat věci, o kterých si myslím, že jsou dobré. A zavrhnou věci, které jsou špatné. A zároveň s vámi budu informovat pana ředitele Mladé fronty.“ Což byl tenkrát zčásti také jejich člověk.

Říkali, že jsem se snad úplně zbláznil. „Nezbláznil, začněme tím, že vydáte *Nudu v Čechách*. Víte, to je taková zajímavá knížka. O roce 1967.“ Vyndal jsem ji z aktovky. Vzali ji do ruky. A hodnější fyzl řekl: „Ale vždyť my to tam máme. Nechte si to.“ Zlý fyzl dělal, že zuří. Hodný fyzl mi říkal „pane Kliment“, zlý fyzl „pane Kliment“. Potřetí se už do kavárny nešlo.

A jestli se můj život vyvíjel jinak, než kdyby nepřijely tanky? Když jsem měl čas, psal jsem a myslel. Když se

mi ve vrátnici v hotelu klížila víčka, prostě jsem psát přestal. Nejsem vůbec ctižádostivý. Bylo mi vždy srdečně jedno, na kterou zahradní slavnost velvyslanectví jsem a na kterou nejsem pozván. Když jsem dostal v osmašedesátém televizní cenu, zajímaly mě na ní jiné věci než cena sama. Cena představovala pětadvacet tisíc. Tenkrát. V obálce, v kavárně přímo od ředitele. Bavilo mě, že můj scénář realizuje Antonín Moskalyk, věděl jsem, že to udělá dobře. Bavilo mě, že mi pan Ladislav Pešek řekl: „Jak vy, tak mladý člověk, jste mohl napsat něco tak pravdivého o starých lidech, jako jsem já?“ Byla to jeho poslední role. Měl jsem už smlouvu na další film, tentokrát v koprodukcí s Němci z Hamburku. Už se nikdo neozval. Nedivil jsem se.

Stejně je to ale změna – dostat cenu a pak chodit k výslechům...

No, to je obrovská změna. Svět ale není nic jiného než změna. Darwinova teorie vývoje je poplatná mladému romantismu a jeho myslitelům. A výzkumům Darwinovy doby. Svět se nevyvíjí. Vývoj může mít jen věc, o které nevíme, jaký má konec. A my víme celkem přesně, kdy náš vesmír zanikne. Stejně tak víme, jak vesmír vznikl. Svět se mění. V rámci téhož. Je samozřejmě rozdíl, jestli v baráku sedí Dubček, nebo Husák. Je to změna, ne vývoj. Stala se mi změna. Přestal jsem být spisovatelem, musel jsem pracovat v hotelu a živit dvě děti.

Hodinový rozhovor s fyzly je velká zkušenost. Pozoruji hodného a zlého fyzla. Zlý fyzl jde se mnou na záchod. Tam mi říká věci, které nemá nikdo slyšet. Pozoruji, jak se chovají vrchní. Jednomu je něco divné, neví co. Druhý ví, oč jde. Víťm jistě, že je také fyzl. Vzali mi čas? Ne. Prožíval jsem tu dobu a její změny. To je vše. Lidé, se kterými jsme si navzájem byli inspirací, mi během těch změn dodnes zůstali. To byla výhoda menších společností v Chartě. pd